

Міністерство освіти і науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра історії України

О. Г. Серeda

**Методичні рекомендації щодо вивчення навчальної дисципліни
«Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)» для здобувачів
1 (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 року навчання II семестр і
2 року навчання I семестр спеціальності 014 Середня освіта (Історія)**

Одеса-2021

УДК:

Ч-90

Рецензенти:

Бачинська О. А., доктор історичних наук, професор
(Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова)

Чумак В. М., доктор історичних наук, професор
(Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського)

Рекомендовано до друку вченою радою історико-філологічний факультет
ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського.
Протокол № 3 , від 18 жовтня 2021 р.

Середа О. Г. Методичні рекомендації щодо вивчення навчальної дисципліни «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)» для здобувачів 1 (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 року навчання II семестр і 2 року навчання I семестр спеціальності 014 Середня освіта (Історія) – Історія / О. Г. Середа. Одеса: ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2021. 44 с.

У методичних рекомендаціях подано програму курсу «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)», плани практичних занять зі списками літератури до кожної теми, питання для самоконтролю. Вміщено методичні вказівки щодо організації самостійної й індивідуальної навчально-творчої роботи, критерії оцінювання й форми контролю знань студентів, список рекомендованих джерел та літератури з курсу.

Затверджено на засіданні кафедри історії України,
протокол № 2 від 15.10.2021 р.

Завідувач кафедри

А. В. Красножон

©Університет Ушинського, 2021 р.

© *Середа О. Г.*, 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни			
		денна форма навчання		заочна форма навчання	
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка	Статус дисципліни: Обов'язкова			
Модулів – 2	Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Історія)	Мова навчання: українська			
Змістовних модулів - 6		Рік навчання:			
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: творча робота (есе)	Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)	1-й	2-й	1-й	2-й
Загальна кількість годин – 210		2-й	1-й	2-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Семестр:			
		Лекції			
		58 год.		18 год.	
		Практичні, семінарські			
		50 год.		14 год.	
		Самостійна робота			
		102 год.		178 год.	
		Індивідуальні завдання:			
20 год.		20 год.			
Вид контролю:					
залік	екзамен	залік	екзамен		

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 38% / 62%

для заочної форми навчання – 24% / 76%

2. Пояснювальна записка

Мета вивчення дисципліни полягає у засвоєнні студентами обсягу знань ранньомодерної історії України XVI – XVIII ст., формуванні у них компетентностей, необхідних для викладання на професійному рівні новітньої вітчизняної історії у навчальних закладах, науково-дослідній та просвітницькій роботі.

Передумови для вивчення дисципліни: для вивчення навчальної дисципліни «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)» студенти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Давня і середньовічна історія України». Паралельно студенти повинні опанувати знання з дисциплін: «Історіографія історії України», «Джерелознавство».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН. 4. Розуміти закономірності розвитку історичних процесів та конкретний фактичний матеріал з історії рідного краю, України, країн світу.

ПРН. 7. Знати основи методики викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах.

ПРН 9. Знати методи наукових історичних досліджень.

ПРН 12. Викладати історію (предмети спеціалізації - за наявності) в середніх навчальних закладах.

ПРН 15. Використовувати ЕОМ для виявлення й обробки джерельних даних.

Очікувані результати навчання новітньої історії України:

Здобувач вищої освіти:

1. **знає** факти, хронологію подій, основні поняття ранньомодерної історії України XVI – XVIII ст.; культурні надбання українського народу, особливості його менталітету;
2. **знає** наукові концепції ранньомодерної історії України XVI – XVIII ст.; соціально-політичні процеси в українському суспільстві, національно-визвольні повстання, державотворчі течії, програми і напрямки внутрішньої і зовнішньої політики в Україні, біографії видатних українських державних діячів, провідних діячів науки і культури;
3. **усвідомлює** історичний досвід, місце і роль України у контексті європейської та світової історії;
4. **визначає** закономірності історичного процесу на українських землях.

*Здобувач вищої освіти **вміє:***

1. критично мислити, формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу історичних та історіографічних джерел і фактів;

2. виявляти й аналізувати історичне підґрунтя проблем соціально-економічного, політичного, культурного, національного буття України;
3. орієнтуватися в розмаїтті суспільно-політичного життя, визначати своє місце в ньому, проявляти громадянську свідомість та соціально-політичну активність;
4. на матеріалах ранньомодерної історії України XVI – XVIII ст. формувати історичну свідомість, громадянську відповідальність, патріотизм учнівської молоді.

Здобувач вищої освіти має опанувати такі компетентності:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі історії та археології або в процесі навчання, здійснювати аналіз історичних явищ і подій, що передбачає застосування теорій та методів історичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Критичне усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності.

ЗК-5. Знання, вміння і навички опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси.

ЗК-8. Фахові знання та професійні навички роботи з виявлення, опрацювання та охорони матеріальної і нематеріальної культурної спадщини.

Фахові компетентності спеціальні (ФК):

ФК-4. Критичність та самокритичність мислення.

ФК-7. Навички публічного мовлення, здатність ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації.

ФК-12. Порівняння змісту різних текстів, пошук та узагальнення інформації з досліджуваної проблеми.

ФК-20. Знати і володіти на фаховому рівні методами викладання історії та суміжних дисциплін у загальноосвітніх закладах різних типів.

ФК-21. Здатність здійснювати відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів.

ФК-22. Знання правил археографічної, архівної та музейної роботи, принципів експонування артефактів і підготовки тематико-експозиційного плану.

Міждисциплінарні зв'язки: Знання навчальних дисциплін: «Давня і середньовічна історія України», «Історичне краєзнавство», «Етнографія» сприяють опануванню студентами курсу «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)».

3. Програма і структура навчальної дисципліни «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)»

3.1. Програма навчальної дисципліни «Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)»

МОДУЛЬ 1.

Змістовний модуль 1. Початок козацької ери української історії.

Тема 1. Утворення Кримського ханства. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ як центр консолідації козацтва.

Утворення Кримського ханства та його експансія на українські землі. Дике поле. Кримський ханат – каталізатор козащини. Перші письмові свідчення про українських козаків. Походження слова «козак». Причини та передумови виникнення українського козацтва в історіографічній традиції. Зростання чисельності і зміцнення козацтва. Ватажки козацтва, перші гетьмани. Територія розселення, заняття і побут козаків. Виникнення Запорозької Січі. Дмитро Байда – Вишневецький. Адміністративно – територіальний устрій Запорозької Січі, система органів влади, військова організація, господарство та побут запорозьких козаків. Козацтво як військово-промисловий стан. Ставлення уряду Речі Посполитої до козаків. Утворення реєстрового козацтва, формування його станових ознак.

Тема 2. Військово – політична та суспільна активність козацтва у кінці XVI - першій половині XVII ст.

Військове протистояння козаків з турками і татарами. озброєння, тактика бою. Запорозька Січ на міжнародній арені. Участь козаків у походах Лжедмитрія і королевича Владислава на Москву. Гетьмани О. Голуб та М. Дорошенко. Антикозацька політика польського уряду. «Доба героїчних походів». Перші козацькі повстання (Криштоф Косинський, Северин Наливайко). Гетьманування Петра Конашевича – Сагайдачного. Хотинська війна. Українське козацтво та православ'я. Роль козацтва у відновленні православної церковної ієрархії. Союз козацтва з братствами. Козацько-селянські війни XVII ст.: причини, територія і хід повстання М. Жмайла (1625 р.); повстання Т. Федоровича-Трясила (1630 р.); повстання П. Бута (Павлюка), Д. Гуні і Я. Острянина (1637-1638 рр.). "Ординація Війська Запорозького" 1638 р.

Змістовний модуль 2. Україна у добу «перебудови» та незалежності (середина 80-х рр. – до сьогодні).

Тема 3. Початок революції. Військово-політичні події національно-визвольної боротьби українського народу впродовж 1648 – 1657 рр.

Історіографічний образ Української революції. Джерела дослідження проблеми. Типологізація, хронологічні межі, періодизація революції в Україні. Причини та передумови Національної революції. Богдан Хмельницький.

Підготовка і початок збройного виступу. Повстання в Січі. Перші перемоги. Битви на Жовтих Водах і під Корсунем. Піднесення національно-визвольної боротьби і її переростання у революцію (літо – осінь 1648 р.). Перемога під Пилявцями. Визвольний похід українського війська в Галичину. Облога Львова та Замостя. Програма розбудови Української козацької держави. Заснування козацької держави - Війська Запорозького. Збарасько-Зборівська кампанія. Укладення Зборівської угоди. Берестецька битва. Іван Богун. Білоцерківський мирний договір. Молдавські походи Б. Хмельницького. Батозька перемога. Жванецька військова кампанія. Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Гетьманщини наприкінці 1653 р. Відносини між Українською козацькою державою і Московським царством. Українсько-московський договір 1654 р. Воєнні дії в 1654-1655 роках. Віленське перемир'я. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Богдана Хмельницького. Дії українського війська в Польщі 1656-1657 рр. Смерть Б.Хмельницького

Тема 4. Створення Української козацької держави, її особливості та функції.

Відродження української державної ідеї, формування її засадничих принципів. Руйнування річпосполитських державних інституцій та формування національної системи органів державної влади. Полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій. Форма правління та її інституції. Інститут гетьманської влади. Генеральна рада, Старшинська рада, Генеральна старшина, Генеральна Військова канцелярія, їх повноваження та функції. Органи місцевого самоврядування. Формування норм національної юрисдикції та системи судочинства. Фінансова система. Збройні сили Гетьманщини. Становлення української дипломатичної служби.

Трансформація соціальної структури українського суспільства. Формування нової суспільної еліти. Зміна форм власності та соціально-економічного ладу. Статус православного духовенства та місце православної церкви в суспільній організації. Засади соціальної політики гетьманського уряду.

Змістовний модуль 3. Український гетьманат в кінці 50-х – середині 70-х років XVII ст. Завершення революції.

Тема 5. Громадянська війна 1658 – 1663 рр.

Загострення боротьби за владу по смерті Богдана Хмельницького. Ідея спадкоємності гетьманської влади та її порушення. Юрій Хмельницький. Прихід до влади Івана Виговського. Протиборство старшинських угруповань. Соціальна політика уряду Івана Виговського. Конфлікт з Запорожжям. Антигетьманська опозиція: М.Пушкар та Я.Барабаш. Втручання царського уряду у внутрішні справи Гетьманщини. Упокорення Полтави. Початок громадянської війни. Зовнішньополітичні пріоритети гетьмана І.Виговського. Зближення з Польщею. Юрій Немирич. Укладення Гадяцької унії, зміст та значення угоди, реакція українського суспільства та московського уряду. Українсько-московська війна 1658 – 1659 рр. Конотопська битва. Масовий антигетьманський рух. Зречення І. Виговського та початок гетьманування Ю.Хмельницького. Спроби подолання

внутрішньополітичної кризи. Вибір зовнішньополітичних пріоритетів. Відновлення союзу з Москвою. Переяславський договір 1659 р.: обмеження державного суверенітету козацької держави. Відновлення війни з Польщею. Чуднівська військова кампанія московсько-українського війська проти Речі Посполитої та її невдача. Зміна політичного курсу гетьманського уряду. Слободищенська угода, її зміст та наслідки. Загострення соціально-політичної боротьби в українському суспільстві та серед старшинських угруповань. Наростання сепаратистських тенденцій на Лівобережжі. Яким Сомко та В.Золотаренко. Зречення Ю.Хмельницького. Розкол Української козацької держави на два гетьманати.

Тема 6. Боротьба за відновлення єдності та незалежності Української козацької держави. Поразка революції.

Боротьба старшини за владу після зречення Ю.Хмельницького. Прихід до влади на Лівобережжі Івана Брюховецького. Внутрішньополітичні пріоритети гетьмана, стосунки з Запорозькою Січчю. Підтримка Москви. Московські статті 1665 року: обмеження автономних прав України. Антигетьманське та антимосковське повстання на Лівобережжі.

Правобережжя під владою Павла Тетері. Пропольська зовнішньополітична орієнтація гетьмана. Спільний похід українсько-польського війська на Лівобережжя. «Війна берегів» та її наслідки. Масові повстання на Правобережжі, загострення старшинських міжусобиць, соціальних протиріч, наростання анархії та охлократії на Правобережжі, втручання сусідніх держав. Обрання гетьманом Петра Дорошенка, його перші політичні акції, боротьба за утвердження влади. Протистояння з Польщею. Союз з Кримським ханатом. Андрусівський мир 1667 р. та невизнання його Дорошенком. Підгаєвецька військова кампанія та її невдача. Стосунки з Запорозькою Січчю. Іван Сірко. Похід 1668 р. на Лівобережжя та відновлення єдності козацької держави. Загострення політичної боротьби на Правобережжі. Втрата П. Дорошенком влади над Лівобережною Україною. Союз з Османською імперією та його наслідки. Останні роки гетьманування П. Дорошенка та його зречення. Завершення революції та її поразка.

МОДУЛЬ 2.

Змістовний модуль 4. Українські землі наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Тема 7. Криза козацької державності в другій половині 70-х – 80-ті роки XVII ст.

Правобережна Україна після зречення П.Дорошенка. Турецько-татарська агресія на Правобережжя. Юрій Хмельницький. Російсько-турецьке військово-протистояння на Правобережжі. Чигиринські походи. Загибель Чигирини. «Великий згін». Бахчисарайський мир. Польсько-турецькі війни за Правобережжя. Загибель Правобережного гетьманату, занепад Правобережжя. Вічний мир. Перехід Правобережжя під владу Польщі. Відновлення елементів козацького устрою на Правобережжі. Семен Палій.

Гетьманування Івана Самойловича на Лівобережній Україні. Спроби приєднання Правобережжя. Соціальна політика. Зміна статусу Київської православної митрополії. Стосунки з царським урядом. Участь у першому Кримському поході. Усунення І.Самойловича з гетьманства.

Тема 8. Соціально – політична стабілізація кінця XVII – початку XVIII ст. Гетьманування Івана Мазепи.

Обставини переходу гетьманської булави до Івана Мазепи у 1687 р. Коломацька рада та Коломацькі статті. Гетьман Іван Мазепа – людина і політик. Соціальна політика гетьмана. Збагачення старшини та юридичне закріплення її привілейованого соціального статусу. Нова українська аристократія. Погіршення соціального становища рядового козацтва та селянства. Поновлення панщини. Стосунки з Запорозькою Січчю. Повстання Петра Іваненка. Економічний розвиток. Культурне піднесення. Розвиток освіти. Києво-Могилянська академія. Стосунки з царським урядом. Участь у другому Кримському поході та війнах з Туреччиною. Україна на початку Північної війни. Національно – визвольне повстання на Правобережжі та поширення влади І.Мазепи на Правобережжя. І.Мазепа і С.Палій.

Змістовний модуль 5. Боротьба за збереження Української козацької держави

Тема 9. Українсько-шведський союз 1708 р.

Погіршення становища України в ході Північної війни. Перші контакти І.Мазепи зі С.Лещинським та Карлом XII. Похід Карла XII на Україну та перехід І.Мазепи на його бік. Укладення українсько-шведського союзу. Репресивна політика Петра I щодо України. Зміщення І.Мазепи з гетьманства. Обрання гетьманом І.Скоропадського. Зруйнування Батурина. Лебединська комісія. Реакція українського суспільства на союз гетьмана зі шведами. Пошуки союзників. Перехід на сторону Івана Мазепи Запорозької Січі. Кость Гордієнко. Зруйнування Чортомлицької Січі царським урядом. Поразка під Полтавою та її наслідки.

Смерть І. Мазепи в еміграції та обрання гетьманом П.Орлика. Ухвалення «Пактів і Конституції законів і вольностей Війська Запорізького». Створення П.Орликом антимосковської коаліції. Похід на Правобережну Україну. Прутський похід Петра I та його наслідки для України. Нові спроби П.Орлика створити антимосковську коаліцію.

Тема 10. Українська козацька держава під тиском централізаторської політики царського уряду.

Становище в Україні після Полтавської битви. Політика гетьмана І.Скоропадського. Решетилівські статті. Заходи російського уряду спрямовані на підрив економіки Гетьманщини, української мови, культури. Створення та діяльність І-ї Малоросійської колегії. Наказний гетьман Павло Полуботок і його політика. Реформи П.Полуботка. Перше скасування гетьманства, правління

Малоросійської колегії. Відновлення гетьманства у 1727 р. Данило Апостол. «Решительные пункты». Заходи Данила Апостола в адміністративній та економічній сфері. Реформа судочинства. «Права по которым судится украинский народ». Повернення запорозьких козаків в Україну. Друге скасування гетьманства. Правління Гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.). Затухання автономного життя в Гетьманщині.

Змістовний модуль 6. Геополітичні зміни в становищі українських земель в другій половині XVIII ст.

Тема 11. Тимчасове відновлення та остаточне знищення автономії Української козацької держави.

Друга реставрація гетьманства. Кирило Розумовський. Реформи К. Розумовського. Політика Катерини II щодо України. Остаточне скасування інституту гетьманської влади. II Малоросійська колегія. Діяльність П. Румянцева в Україні. Ліквідація Запорозької Січі. Доля козаків після зруйнування Запорозької Січі. Ліквідація полково-сотенного устрою, поширення на територію колишньої Гетьманщини імперської адміністративно-територіальної системи управління. Ліквідація козацького війська. Поширення кріпосницького законодавства на територію Лівобережжя. Інтеграція старшини в російське дворянство.

Особливості адміністративно-територіального та соціального устрою Слобідської України. Ліквідація царизмом козацьких інституцій Слобожанщини. Уніфікація адміністративно-територіального устрою та системи управління.

Тема 12. Правобережна Україна у XVIII ст. Анексія Північного Причорномор'я та Криму Російською імперією.

Поновлення польського панування на Правобережжі. Остаточна ліквідація елементів козацького устрою. Політика польської влади на Правобережній Україні. Соціальна та національно-релігійна дискримінація українського населення. Соціальні протести. Гайдамацькі рухи. Коліївщина: причини, хід повстання та наслідки. Втручання Росії у внутрішні справи Речі Посполитої. Криза польської державності та три поділи Речі Посполитої. Приєднання Західної України до імперії Габсбургів. Приєднання Правобережної України Російською імперією. Запровадження імперської системи управління на Правобережжі.

Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст. Відвоювання Північного Причорномор'я та приєднання Криму. Адміністративно-територіальний устрій, управління, заселення та економічне освоєння Півдня. Особливості соціально-економічного розвитку Півдня. Заснування Одеси та її розвиток в перші десятиліття.

Культура України в XVIII ст.

**3.2. Структура навчальної дисципліни
«Ранньомодерна історія України (XVI – XVIII ст.)»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовний модуль 1. Початок козацької ери української історії												
Тема 1. Утворення Кримського ханства. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ як центр консолідації козацтва.	14	4	4			6	12					12
Тема 2. Військово-політична та суспільна активність козацтва у кінці XVI – першій половині XVII ст.	12	4	2			6	13	2				11
Змістовний модуль 2. Українська національна революція середини XVII ст.												
Тема 3. Початок революції. Військово-політичні події національно-визвольної боротьби українського народу в 1648-1657 рр.	14	4	4			6	13	2				11
Тема 4. Створення Української козацької держави, її особливості та функції.	12	4	2			6	16	2	2			12
Змістовний модуль 3. Український гетьманат в кінці 50-х – середині 70-х років XVII ст. Завершення революції.												
Тема 5. Громадянська війна 1658 – 1663 рр.	14	4	4			6	11					11
Тема 6. Боротьба за відновлення єдності та незалежності Української козацької держави. Поразка революції.	14	4	4			6	15	2	2			11
ІНДЗ	10				10		10				10	
Разом за модулем 1	90	24	20	-		46	90	8	4	-		78

Модуль 2											
Змістовний модуль 4. Українські землі наприкінці XVII – на початку XVIII ст.											
Тема 7. Криза козацької державності в другій половині 70-х – 80-ті роки XVII ст.	15	4	4			7	19	2	2		15
Тема 8. Соціально – політична стабілізація кінця XVII – початку XVIII ст. Гетьманування Івана Мазепи.	18	6	4			8	15				15
Змістовний модуль 5. Боротьба за збереження Української козацької держави											
Тема 9. Українсько-шведський союз 1708 р.	17	6	4			7	17	2	2		15
Тема 10. Українська козацька держава під тиском централізаторської політики царського уряду.	20	6	6			8	17				15
Змістовний модуль 6. Геополітичні зміни в становищі українських земель в другій половині XVIII ст.											
Тема 11. Тимчасове відновлення та остаточне знищення автономії Української козацької держави.	20	6	6			8	21	2	4		15
Тема 12. Правобережна Україна у XVIII ст. Анексія Північного Причорномор'я та Криму Російською імперією.	20	6	6			8	21	4	2		15
ІНДЗ	10				10		10				10
Разом за модулем 2	120	34	30	-		56	120	10	10	-	100
Усього годин	210	58	50			102	210	18	14	-	178

4. Практичні заняття

4.1. Теми практичних занять

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин	
		Денна	Заочна
Модуль 1			
1	Утворення Кримського ханства. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ як центр консолідації козацтва.	4	-
2	Військово-політична та суспільна активність козацтва у кінці XVI - першій половині XVII ст.	2	-
3	Початок революції. Військово-політичні події національно-визвольної боротьби українського народу впродовж 1648 – 1657 рр.	4	-
4	Створення Української козацької держави, її особливості та функції.	2	2
5	Громадянська війна 1658 – 1663 рр.	4	-
6	Боротьба за відновлення єдності та незалежності Української козацької держави. Поразка революції.	4	2
Модуль 2			
7	Криза козацької державності в другій половині 70-х – 80-ті роки XVII ст.	4	1
8	Соціально – політична стабілізація кінця XVII – початку XVIII ст. Гетьманування Івана Мазепи.	4	1
9	Українсько-шведський союз 1708 р.	4	1
10	Українська козацька держава під тиском централізаторської політики царського уряду.	6	1
11	Тимчасове відновлення та остаточне знищення автономії Української козацької держави.	6	4
12	Правобережна Україна у XVIII ст. Анексія Північного Причорномор'я та Криму Російською імперією.	6	2
Усього:		50	14

4.2. Плани практичних занять

1. Утворення Кримського ханства. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ як центр консолідації козацтва. (4 год.).

П л а н

1. Утворення Кримського ханства та його експансія на українські землі.
2. Дике поле. Кримський ханат – каталізатор козащини.
3. Перші письмові свідчення про українських козаків.
4. Походження слова «козак».
5. Причини та передумови виникнення українського козацтва в історіографічній традиції.
6. Зростання чисельності і зміцнення козацтва.
7. Ватажки козацтва, перші гетьмани.
8. Територія розселення, заняття і побут козаків.
9. Виникнення Запорозької Січі. Дмитро Байда – Вишневецький.
10. Адміністративно – територіальний устрій Запорозької Січі, система органів влади, військова організація, господарство та побут запорозьких козаків.
11. Козацтво як військово-промисловий стан. Ставлення уряду Речі Посполитої до козаків.
12. Утворення реєстрового козацтва, формування його станових ознак.

Л і т е р а т у р а

1. Винар Л. Початки українського реєстрового козацтва // Український Історик. – 1964. – Ч. 2–3.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
3. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1991.
4. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник./ Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С. – К.: «Кримська родина», 2020.
5. Мільчев В. І. Конфігурація та устрій вольностей Війська Запорозького Низового за часів Нової Січі. – Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006.
6. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України. Неупереджений погляд. – К. : Видавничий дім «Школа», 2007.
7. Пивовар А.В. Поселення Правобережного Запорозжя в 2-й половині XVIII століття // Інгульський степ. – 2016. – № I.
8. Смолій В. А. (відп. ред.) «Історія українського козацтва: Нариси у 2-х томах». Том I ст. 532—601 в/д «Києво-Могилянська академія», 2007
9. Смолій, В. А.; Горобець, В. М.; Степанков, В. С.; Чухліб, Т. В. Витоки зовнішньої політики Війська Запорозького. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.) – К.: «Amehotep» 2016
10. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – К.: Наукова думка, 1990, 1993.

2. Військово-політична та суспільна активність козацтва у кінці XVI - першій половині XVII ст. (2 год.)

П л а н

1. Військове протистояння козаків з турками і татарами.
2. Озброєння, тактика бою. Запорозька Січ на міжнародній арені.
3. Участь козаків у походах Лжедмитрія і королевича Владислава на Москву.
4. Гетьмани О. Голуб та М. Дорошенко. Антикозацька політика польського уряду.
5. Перші козацькі повстання (Криштоф Косинський, Северин Наливайко).
6. Гетьманування Петра Конашевича – Сагайдачного. Хотинська війна.
7. Українське козацтво та православ'я. Роль козацтва у відновленні православної церковної ієрархії.
8. Союз козацтва з братствами.
9. Козацько-селянські війни XVII ст.: причини, територія і хід повстання М. Жмайла (1625 р.);
10. Повстання Т. Федоровича-Трясила (1630 р.);
11. Повстання П. Бута (Павлюка), Д. Гуні і Я. Острянина (1637-1638 рр.).
12. "Ординація Війська Запорозького" 1638 р.

Л і т е р а т у р а

1. Алфьоров О. Гетьман Оліфер Голуб – славетний представник Роду // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: «Історія, економіка, філософія» / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2001.
2. Андреев В., Руденко А. Рід Дорошеноків у громадсько-політичному та культурному житті України (XVII—XX ст.) // Український історичний журнал. – К., 2015. – № 1
3. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1991.
5. Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні. Книга 3. Кінець XVI – середина XIX століття. – К.: Либідь, 1994.
6. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.
7. Радослав Сікора: 3 історії польських крилатих гусарів. – Київ: Дух і літера, 2012
8. Рудницький С. Українські козаки // Коли земля стогнала / В. Щербак (упорядник, автор передмови). – К. : Наукова думка, 1995.
9. Сас П. М. Запорозьці у польсько-московській війні наприкінці Смути 1617–1618 рр. – Біла Церква: О. В. Пшонківський, 2010.
10. Сас П. М. Хотинська війна 1621 року / НАН України. Інститут історії України. Видання 2-е, виправлене і доповнене. – Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2012.
11. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) // Серія «Україна крізь віки» – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999.
12. Чухліб Т. В. Козаки та Яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500 – 1700 рр. – К., 2010

13. Чухліб Т. Гетьмани Руси-України. – Донецьк, ТОВ "ВКФ «БАО», – 2012
14. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – Київ: Генеза, 1997.

3. Початок революції. Військово-політичні події національно-визвольної боротьби українського народу впродовж 1648 – 1657 рр. (4 год.).

П л а н

1. Історіографічний образ Української революції.
2. Джерела дослідження проблеми.
3. Типологізація, хронологічні межі, періодизація революції в Україні.
4. Причини та передумови Національної революції.
5. Богдан Хмельницький. Підготовка і початок збройного виступу.
6. Повстання в Січі. Перші перемоги. Битви на Жовтих Водах і під Корсунем.
7. Піднесення національно-визвольної боротьби і її переростання у революцію (літо – осінь 1648 р.). Перемога під Пилявцями.
8. Визвольний похід українського війська в Галичину. Облога Львова та Замостя.
9. Програма розбудови Української козацької держави. Заснування козацької держави - Війська Запорозького.
10. Збаразько-Зборівська кампанія. Укладення Зборівської угоди.
11. Берестецька битва. Іван Богун. Білоцерківський мирний договір.
12. Молдавські походи Б. Хмельницького. Батозька перемога. Жванецька військова кампанія.
13. Внутрішньо і зовнішньополітичне становище Гетьманщини наприкінці 1653р.
14. Відносини між Українською козацькою державою і Московським царством.
15. Українсько-московський договір 1654 р.
16. Воєнні дії в 1654-1655 роках. Віленське перемир'я.
17. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Богдана Хмельницького.
18. Дії українського війська в Польщі 1656-1657 рр. Смерть Б.Хмельницького

Л і т е р а т у р а

1. Бойко О. Д. Українська національна революція: причини, характер, періодизація // Історія України. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002.
2. Брехуненко В. Богдан Хмельницький / Віктор Брехуненко. – Київ, 2007.
3. Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська Рада 1654 року / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наук. Т-во ім. Шевченка в Америці. – Київ: Книжкова друкарня наукової книги, 2005.
4. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк : Вежа, 2000
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1991.

6. Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна – К., 1999
7. Мельник Л. Г. Гетьман Богдан Хмельницький у вітчизняній історіографії: Навч. посібник / Л. Г. Мельник; КУ ім. Т.Шевченка. – К. : РВЦ Київський університет, 1997.
8. Огієнко І. Богдан Хмельницький / І. Огієнко; Упор. автор передмови і коментарів: М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2004.
9. Оглоблин О. П. Українсько-московська угода 1654. – Нью-Йорк, Торонто : Вид-во Організації оборони чотирьох свобод України, 1954.
10. Полонська Н. Хмельниччина (У 300-ліття Української Національної Революції) / Календар-альманах на ювілейний 1948 рік (1648–1848 – 1919). – Авґсбург-Мюнхен. 1948.
11. Сергійчук В. І. Богдан Хмельницький та його старшина. – К., 1996.
12. Смолій В. А. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – 2-ге видання, доповнене, перероблене. – К. : Либідь, 1993.
13. Стороженко І. С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII століття. – Дніпропетровськ, 1996.
14. Федорук Я. О. Зовнішньополітична діяльність Б.Хмельницького і формування його політичної програми (1648 – серпень 1649 рр.). – Львів, 1993.
15. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. –К. – Нью-Йорк, 2003.
16. Чухліб Т. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький – Дорошенко – Мазепа / Тарас Чухліб; НАНУ ; Інститут історії України ; Науково-дослід. інститут козацтва. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
17. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Київ: Генеза, 1997.

4. Створення Української козацької держави, її особливості та функції. (2 год.)

П л а н

1. Відродження української державної ідеї, формування її засадничих принципів.
2. Руйнування річпосполитських державних інституцій та формування національної системи органів державної влади.
3. Полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій. Форма правління та її інституції.
4. Інститут гетьманської влади. Генеральна рада, Старшинська рада.
5. Генеральна старшина, Генеральна Військова канцелярія, їх повноваження та функції.
6. Органи місцевого самоврядування.
7. Формування норм національної юрисдикції та системи судочинства.
8. Фінансова система.
9. Збройні сили Гетьманщини.
10. Становлення української дипломатичної служби.
11. Трансформація соціальної структури українського суспільства.

12. Формування нової суспільної еліти. Зміна форм власності та соціально-економічного ладу.
13. Статус православного духовенства та місце православної церкви в суспільній організації.
14. Засади соціальної політики гетьманського уряду.

Л і т е р а т у р а

1. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: Навч. посіб.; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л. : Світ, 2000.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
3. Горобець В. Генеральна старшина // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011.
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991.
5. Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна — К., 1999
6. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядкування, покажчики Б. Якимовича. — 4-те, змін. і доповн. — Львів : «Світ», 1992.
7. Чухліб Т. В. Козаки та Яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500 – 1700 рр. — К., 2010
8. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. — К. — Нью-Йорк, 2003.
9. Чухліб Т. Гетьмани Руси-України. — Донецьк, ТОВ "ВКФ «БАО», — 2012
10. Чухліб Т. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький – Дорошенко – Мазепа / Тарас Чухліб; НАНУ ; Інститут історії України ; Науково-дослід. інститут козацтва. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
11. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990, 1993.
12. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. — Київ: Генеза, 1997.

5. Громадянська війна 1658 – 1663 рр. (4 год.)

П л а н

1. Загострення боротьби за владу по смерті Богдана Хмельницького.
2. Ідея спадкоємності гетьманської влади та її порушення. Юрій Хмельницький.
3. Прихід до влади Івана Виговського. Протиборство старшинських угруповань.
4. Соціальна політика уряду Івана Виговського. Конфлікт з Запорожжям.
5. Антигетьманська опозиція: М.Пушкар та Я.Барабаш. Втручання царського уряду у внутрішні справи Гетьманщини. Упокорення Полтави.
6. Початок громадянської війни. Зовнішньополітичні пріоритети гетьмана І.Виговського.
7. Зближення з Польщею. Юрій Немирич.

8. Укладення Гадяцької унії, зміст та значення угоди, реакція українського суспільства та московського уряду.
9. Українсько-московська війна 1658 – 1659 рр. Конотопська битва.
10. Масовий антигетьманський рух. Зречення І. Виговського та початок гетьманування Ю.Хмельницького.
11. Спроби подолання внутрішньополітичної кризи.
12. Вибір зовнішньополітичних пріоритетів. Відновлення союзу з Москвою.
13. Переяславський договір 1659 р.: обмеження державного суверенітету козацької держави.
14. Відновлення війни з Польщею. Чуднівська військова кампанія московсько-українського війська проти Речі Посполитої та її невдача.
15. Зміна політичного курсу гетьманського уряду. Слободищенська угода, її зміст та наслідки.
16. Загострення соціально-політичної боротьби в українському суспільстві та серед старшинських угруповань.
17. Наростання сепаратистських тенденцій на Лівобережжі. Яким Сомко та В.Золотаренко.
18. Зречення Ю.Хмельницького. Розкол Української козацької держави на два гетьманати.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
2. Горобець В. М. Громадянські війни в Україні другої половини 1650 — першої половини 1660-х років // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2004.
3. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991.
4. Крип'якевич І. П. Історія України. — Львів, 1992.
5. Мицик Ю. Іван Виговський // Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
6. Руїна: друга половина XVII ст. / Упоряд. і передмова О. І. Гуржія; Ред. кол. В. А. Смолій (голова) та ін. — К. : Україна, 1996.
7. Смолій, В. А.; Горобець, В. М.; Степанков, В. С.; Чухліб, Т. В. Витоки зовнішньої політики Війська Запорозького. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.) – К.: «Amehotep» 2016
8. Сокирко О. Г. Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. Том 1 Козацьке військо періоду «Руїни» 60-70-х рр. XVII ст. ВД «Києво-Могилянська академія» К; 2006.
9. Сокирко О. Конотопська битва 1659 р.: тріумф в час Руїни. — Київ: Темпора, 2008.
10. Таїрова-Яковлева Т. Г. Гетьманщина у другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. К.; 1998.
11. Таїрова-Яковлева Т. Г. Руїна Гетьманщини: від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659—1667 гг.). К.; 2004.

12. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. — К.: Інститут історії України НАН України, 2014.
13. Чухліб Т., Щербатюк В. Український гетьманат у другій половині XVII — на початку XVIII ст. Боротьба за Правобережну Україну— К.: Інститут історії України НАН України, 2014.
14. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок Руїни. — Київ, 1998.

6. Боротьба за відновлення єдності та незалежності Української козацької держави. Поразка революції. (4 год.)

П л а н

1. Боротьба старшини за владу після зречення Ю. Хмельницького.
2. Прихід до влади на Лівобережжі Івана Брюховецького.
3. Внутрішньополітичні пріоритети гетьмана, стосунки з Запорозькою Січчю. Підтримка Москви.
4. Московські статті 1665 року: обмеження автономних прав України.
5. Антигетьманське та антимосковське повстання на Лівобережжі.
6. Правобережжя під владою Павла Тетері. Пропольська зовнішньополітична орієнтація гетьмана.
7. Спільний похід українсько-польського війська на Лівобережжя. «Війна берегів» та її наслідки.
8. Масові повстання на Правобережжі, загострення старшинських міжусобиць, соціальних протиріч, наростання анархії та охлократії на Правобережжі, втручання сусідніх держав.
9. Обрання гетьманом Петра Дорошенка, його перші політичні акції, боротьба за утвердження влади. Протистояння з Польщею.
10. Союз з Кримським ханатом. Андрусівський мир 1667 р. та невизнання його Дорошенком.
11. Підгаєвецька військова кампанія та її невдача.
12. Стосунки з Запорозькою Січчю. Іван Сірко.
13. Похід 1668 р. на Лівобережжя та відновлення єдності козацької держави.
14. Загострення політичної боротьби на Правобережжі.
15. Втрата П. Дорошенком влади над Лівобережною Україною.
16. Союз з Османською імперією та його наслідки.
17. Останні роки гетьманування П. Дорошенка та його зречення. Завершення революції та її поразка.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
2. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII — першої чверті XVIII ст. — К., 1995.
3. Горобець В. М. Злет і падіння гетьмана Івана Брюховецького // Історія України. — 1997.

4. Горобець В. Український гетьман на чолі бурятів: відоме і невідоме про Демка Многогрішного // Запорозька старовина. — Вип.2. — К.-Запоріжжя,2002;
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991.
6. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття: Статті і матеріали / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка. — К.: Критика, 2006.
7. Мицик Ю. Отаман Іван Сірко. — Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999
8. Наливайко Д. Козацька християнська республіка, — К., 1992.
9. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
10. Чухліб Т. Гетьман Петро Дорошенко. — К., 2007.
11. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К.,2005.
12. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. — К., 2000.
13. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990, 1993.
15. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — Київ: Генеза, 1997.

7. Криза козацької державності в другій половині 70-х – 80-ті роки XVII ст. (4 год.)

П л а н

1. Правобережна Україна після зречення П.Дорошенка.
2. Турецько-татарська агресія на Правобережжя. Юрій Хмельницький.
3. Російсько-турецьке військове протистояння на Правобережжі.
4. Чигиринські походи. Загибель Чигирини. «Великий згін».
5. Бахчисарайський мир.
6. Польсько-турецькі війни за Правобережжя. Загибель Правобережного гетьманату, занепад Правобережжя.
7. Вічний мир. Перехід Правобережжя під владу Польщі.
8. Відновлення елементів козацького устрою на Правобережжі. Семен Палій.
9. Гетьманування Івана Самойловича на Лівобережній Україні.
10. Спроби приєднання Правобережжя. Соціальна політика.
11. Зміна статусу Київської православної митрополії. Стосунки з царським урядом.
12. Участь у першому Кримському поході. Усунення І.Самойловича з гетьманства.

Л і т е р а т у р а

1. Власовський І. Ф. Нарис історії Української Православної Церкви. — Т. 2: (XVII ст). — Нью-Йорк, 1956: Київ: Репринтне видання, 1998.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
3. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII — першої чверті XVIII ст. — К., 1995.
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991.
5. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII — на початку XVIII століття: Статті і матеріали / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка. — К.: Критика, 2006.
6. Наливайко Д. Козацька християнська республіка, — К., 1992.
7. Огієнко І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т. — Т. 1–2. — Київ: Україна, 1993.
8. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
9. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К., 2005.
10. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. — К., 2000.
11. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
12. Чухліб Т. Козацтво Правобережної України у політичних планах королівського уряду Речі Посполитої. 1674—1702 рр. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць. — К., 1998.
13. Чухліб Т. Правобережна Україна і Річ Посполита: до проблеми політичних стосунків між С. Палієм та королівськими урядами // Семен Палій та Фастівщина в історії України. — К., 1997.
14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990, 1993.
15. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — Київ: Генеза, 1997.

8. Соціально – політична стабілізація кінця XVII – початку XVIII ст. Гетьманування Івана Мазепи. (4 год.)

П л а н

1. Обставини переходу гетьманської булави до Івана Мазепи у 1687 р.
2. Коломацька рада та Коломацькі статті.
3. Гетьман Іван Мазепа – людина і політик.
4. Соціальна політика гетьмана. Збагачення старшини та юридичне закріплення її привілейованого соціального статусу. Нова українська аристократія.
5. Погіршення соціального становища рядового козацтва та селянства. Поновлення панщини.
6. Стосунки з Запорозькою Січчю.
7. Повстання Петра Іваненка.
8. Економічний розвиток.

9. Культурне піднесення. Розвиток освіти. Києво-Могилянська академія.
10. Стосунки з царським урядом. Участь у другому Кримському поході та війнах з Туреччиною.
11. Україна на початку Північної війни.
12. Національно – визвольне повстання на Правобережжі та поширення влади І.Мазепи на Правобережжя. І.Мазепа і С.Палій.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
2. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII — першої чверті XVIII ст. — К., 1995.
3. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII — на початку XVIII століття: Статті і матеріали / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка. — К.: Критика, 2006.
4. Огієнко І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т. — Т. 1–2. — Київ: Україна, 1993.
5. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. — Нью-Йорк, 1960.
6. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2005.
7. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
8. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». — К. : Кліо, 2012.
9. Україна доби Івана Мазепи. 1708—1709 роки в документальних джерелах / Упорядник С. Павленко. Київ: Мистецтво, 2019.
10. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К., 2005.
11. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. — К., 2000.
12. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
13. Чухліб Т. Козацтво Правобережної України у політичних планах королівського уряду Речі Посполитої. 1674—1702 рр. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць. — К., 1998.
14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990, 1993.
15. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — Київ: Генеза, 1997.

9. Українсько-шведський союз 1708 р. (4 год.)

П л а н

1. Погіршення становища України в ході Північної війни.
2. Перші контакти І.Мазепи зі С.Лещинським та Карлом XII.
3. Похід Карла XII на Україну та перехід І.Мазепи на його бік. Укладення українсько-шведського союзу.

4. Репресивна політика Петра I щодо України. Зміщення І.Мазепи з гетьманства.
5. Обрання гетьманом І.Скоропадського. Зруйнування Батурина.
6. Реакція українського суспільства на союз гетьмана зі шведами.
7. Пошуки союзників. Перехід на сторону Івана Мазепи Запорозької Січі.
8. Кость Гордієнко. Зруйнування Чортотлицької Січі царським урядом.
9. Поразка під Полтавою та її наслідки. Смерть І. Мазепи в еміграції та обрання гетьманом П.Орлика.
10. Ухвалення «Пактів і Конституції законів і вольностей Війська Запорізького».
11. Створення П.Орликом антимосковської коаліції.
12. Похід на Правобережну Україну.
13. Прутський похід Петра I та його наслідки для України.
14. Нові спроби П.Орлика створити антимосковську коаліцію.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
2. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII — першої чверті XVIII ст. — К., 1995.
3. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII — на початку XVIII століття: Статті і матеріали / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка. — К.: Критика, 2006.
4. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. — Нью-Йорк, 1960.
5. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2005.
6. Прицак О. Конституція Пилипа Орлика // Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік. — К., 1994.
7. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
8. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». — К. : Кліо, 2012.
9. Україна доби Івана Мазепи. 1708—1709 роки в документальних джерелах / Упорядник С. Павленко. Київ: Мистецтво, 2019.
10. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К., 2005.
11. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. — К., 2000.
12. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
13. Чухліб Т. Козацтво Правобережної України у політичних планах королівського уряду Речі Посполитої. 1674—1702 рр. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць. — К., 1998.
14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990, 1993.
15. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — Київ: Генеза, 1997.

10. Українська козацька держава під тиском централізаторської політики царського уряду. (6 год.)

П л а н

1. Становище в Україні після Полтавської битви.
2. Політика гетьмана І.Скоропадського. Решетилівські статті.
3. Заходи російського уряду спрямовані на підрив економіки Гетьманщини, української мови, культури.
4. Створення та діяльність І-ї Малоросійської колегії.
5. Наказний гетьман Павло Полуботок і його політика. Реформи П.Полуботка.
6. Перше скасування гетьманства, правління Малоросійської колегії.
7. Відновлення гетьманства у 1727 р. Данило Апостол. «Решительные пункты».
8. Заходи Данила Апостола в адміністративній та економічній сфері.
9. Реформа судочинства. «Права по которым судится украинский народ».
10. Повернення запорозьких козаків в Україну.
11. Друге скасування гетьманства. Правління Гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.).
12. Затухання автономного життя в Гетьманщині.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк : Вежа, 2000
2. Головченко В. І. Полуботок Павло Леонтійович // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т. 2
3. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII — першої чверті XVIII ст. — К., 1995.
4. Грушевський М. Ілюстрована історія України с додатками та доповненнями / Упор. Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк. — Донецьк : ТОВ ПКФ «БАО», 2004.
5. Гуржій О. І. Іван Скоропадський. — Київ: ВД «Альтернативи», 2004.
6. Кривошея В. В. Неурядова старшина гетьманщини. — К. : Стилос, 2009.
7. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття: Статті і матеріали / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка. – К.: Критика, 2006.
8. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. — К. : Варта, 1994.
9. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К., 2005.
10. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. — К., 2000.
11. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
12. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – К.: Наукова думка, 1990, 1993.
13. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Київ: Генеза, 1997.

11. Тимчасове відновлення та остаточне знищення автономії Української козацької держави. (6 год.)

П л а н

1. Друга реставрація гетьманства. Кирило Розумовський.
2. Реформи К. Розумовського.
3. Політика Катерини II щодо України.
4. Остаточне скасування інституту гетьманської влади.
5. II Малоросійська колегія. Діяльність П. Румянцева в Україні.
6. Ліквідація Запорозької Січі.
7. Доля козаків після зруйнування Запорозької Січі.
8. Ліквідація полково-сотенного устрою.
9. Поширення на територію колишньої Гетьманщини імперської адміністративно-територіальної системи управління.
10. Ліквідація козацького війська.
11. Поширення кріпосницького законодавства на територію Лівобережжя.
12. Інтеграція старшини в російське дворянство.
13. Особливості адміністративно-територіального та соціального устрою Слобідської України.
14. Ліквідація царизмом козацьких інституцій Слобожанщини.
15. Уніфікація адміністративно-територіального устрою та системи управління.

Л і т е р а т у р а

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Х., 1918.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк : Вежа, 2000
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України с додатками та доповненнями / Упор. Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк. – Донецьк : ТОВ ПКФ «БАО», 2004.
4. Історія Слобідської України : [навч. посіб. для студентів ВНЗ] / В. І. Танцюра, О. О. Пересада; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016.
5. Левітас Ф., Тарасенко М. Історія України. – Київ: «Казка», 2005.
6. Путро О. І. Гетьман Кирило Розумовський і його доба (з історії державотворення XVIII століття). – Київ, 2008
7. Соціальна риторика та політична вмотивованість реформи устрою Гетьманату 1722 р. // Україна і Росія в історичній ретроспективі: нариси в 3-х томах. – Київ, 2004. – Т.1.
8. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. – К. : Варта, 1994.
9. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. – К., 2005.
10. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000.
11. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. – 3-тє вид., випр. і доповн. – К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
12. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – К.: Наукова думка, 1990, 1993.
13. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Київ: Генеза, 1997.

12. Правобережна Україна у XVIII ст. Анексія Північного Причорномор'я та Криму Російською імперією. (6 год.)

П л а н

1. Поновлення польського панування на Правобережжі.
2. Остаточна ліквідація елементів козацького устрою.
3. Політика польської влади на Правобережній Україні.
4. Соціальна та національно-релігійна дискримінація українського населення.
5. Соціальні протести. Гайдамацькі рухи.
6. Коліївщина: причини, хід повстання та наслідки.
7. Втручання Росії у внутрішні справи Речі Посполитої.
8. Криза польської державності та три поділи Речі Посполитої.
9. Приєднання Західної України до імперії Габсбургів.
10. Приєднання Правобережної України Російською імперією.
11. Запровадження імперської системи управління на Правобережжі.
12. Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст.
13. Відвоювання Північного Причорномор'я та анексія Криму.
14. Адміністративно-територіальний устрій, управління, заселення та економічне освоєння Півдня.
15. Особливості соціально-економічного розвитку Півдня.
16. Заснування Одеси та її розвиток в перші десятиліття.
17. Культура України в XVIII ст.

Л і т е р а т у р а

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк : Вежа, 2000
2. Гончарук Т. Г. Кошовий отаман Петро Калнишевський та Хаджибей (Одеса). – Одеса: Фенікс, 2011.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України с додатками та доповненнями / Упор. Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк. – Донецьк : ТОВ ПКФ «БАО», 2004.
4. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник./ Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С. – К.: «Кримська родина», 2020.
5. Левітас Ф., Тарасенко М. Історія України. – Київ: «Казка», 2005.
6. Мільчев В. Запорозьке гайдамацтво XVIII століття як традиційний здобичницький промисел козацтва // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – Вип. XXIV.
7. Настасяк Іа. Організація управління Галичиною і Буковиною у складі Австрії (1772–1848). – К. : Атіка, 2006.
8. Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна у другій половині XVII–XVIII ст. – К., 1993
9. Степанков В. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В. А. Смолій. – К. : Варта, 1994.
10. Таїрова-Яковлева Т. Г. Коліївщина: великі ілюзії / пер. з рос. Т. Кришталовської // К.: видавництво «Кліо», 2019.

11. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. – К., 2005.
12. Чухліб Т. Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000.
13. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. – 3-тє вид., випр. і доповн. – К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2009.
14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – К.: Наукова думка, 1990, 1993.
15. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Київ: Генеза, 1997.

5. Самостійна й індивідуальна навчально-дослідна робота.

5.1 Зміст самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна	Заочна	
	Модуль I.			
1	Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ як центр консолідації козацтва.	6	12	Тест
2	Військово-політична та суспільна активність козацтва у кінці XVI - першій половині XVII ст.	6	11	Усне
3	Початок революції. Військово-політичні події національно-визвольної боротьби українського народу впродовж 1648 – 1657 рр.	6	11	КМР
4	Створення Української козацької держави, її особливості та функції.	6	12	Тест
5	Громадянська війна 1658 – 1663 рр.	6	11	Усне
6	Боротьба за відновлення єдності та незалежності Української козацької держави. Поразка революції.	6	11	КМР
	Модуль II.			
7	Криза козацької державності в другій половині 70-х – 80-ті роки XVII ст.	7	15	Усне
8	Соціально-політична стабілізація кінця XVII – початку XVIII ст. Гетьманування Івана Мазепи.	8	15	КМР
9	Українсько-шведський союз 1708 р.	7	15	Тест
10	Українська козацька держава під тиском централізаторської політики царського уряду.	8	15	КМР
11	Тимчасове відновлення та остаточне знищення автономії Української козацької держави.	8	15	Усне
12	Правобережна Україна у XVIII ст. та приєднання її Російською імперією. Анексія Північного Причорномор'я та Криму.	8	15	КМР
	Разом	82	158	

5.2. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи

Самостійна робота студентів має за мету більш глибоке засвоєння ними теоретичних та аналітичних основ курсу, розвиток творчого мислення, набуття навиків та вмінь у самостійному виборі різних методів пізнання. Самостійна робота тісно узгоджується з лекційним курсом і проводиться за усіма основними темами.

Самостійна робота передбачає конкретні визначені викладачем питання теми, які студент готує самостійно. Форми організації самостійної роботи залежать від складності окремих тем та навчальних можливостей груп та студентів.

Працюючи самостійно слід скористатися підручниками, посібниками, рекомендованою літературою, науково-довідниковими виданнями, можливостями Інтернету. Обов'язковою умовою самостійної роботи є застосування знань, набутих при вивченні інших тем курсу, а також інших історичних дисциплін. Важливим є посилання на історичні джерела та наукову літературу.

У процесі самостійної роботи слід проявляти творчість і вміння відстоювати власну точку зору. Основну увагу слід звертати на центральну проблему вивчення історії рідного краю – взаємозв'язок регіональної історії з загально історичними процесами, подіями і явищами.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.

5.3. Зміст індивідуальних навчально-дослідних (творчих) завдань.

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна	Заочна
	Модуль І.		
1	«Історія України в особах»: Костянтин Іванович Острозький	1	1
2	«Історія України в особах»: Михайло Глинський	1	1
3	«Історія України в особах»: Мелентій Смотрицький	1	1
4	Українська національна революція та утворення української козацької держави.	2	2
5	Організація українського суспільства в ході боротьби проти Речі Посполитої українською козацькою державою	2	2
6	Товариші Б. Хмельницького у національно-визвольній боротьбі.	1	1

7	Супротивники Б. Хмельницького в національно-визвольній боротьбі.	1	1
8	Служби розвідки та контррозвідки в державі Б. Хмельницького.	1	1
	Модуль 2.		
9	Внутрішньо- та зовнішньополітичне становище Української козацької держави по завершенню Української національної революції.	2	2
10	«Великий згін». Бахчисарайський мир.	1	1
11	Польсько-турецькі війни за Правобережжя.	1	1
12	Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної України та Слобожанщини.	1	1
13	Гетьманування І.Мазепи.	2	2
14	Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст. та приєднання Північного Причорномор'я.	1	1
15	Криза польської державності та три поділи Речі Посполитої.	1	1
16	Приєднання Західної України до імперії Габсбургів.	1	1
	Разом	20	20

Примітка: Студент за бажанням, узгодивши з викладачем, може обрати тему ІНДЗ, відсутню у запропонованому переліку завдань.

5.4. Методичні рекомендації з організації індивідуальної навчально-дослідної роботи.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (далі – ІНДЗ) – один із видів позааудиторної роботи студента навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується у процесі вивчення програмового матеріалу і завершується до підсумкового тестування з даної навчальної дисципліни.

Мета ІНДЗ - самостійне вивчення на основі першоджерел, монографій, наукової, науково-популярної та довідкової літератури частини програмного матеріалу, його систематизація, аналіз та узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу.

Зміст ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних в процесі лекційних, практичних занять та самостійної роботи.

Орієнтовна структура ІНДЗ:

- Вступ - зазначається тема, мета і завдання роботи, її основні положення, а також стан наукової розробки проблеми і її значення.

- Теоретичне обґрунтування – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів тощо, на основі яких виконується завдання.
- Методи, які використовуються при виконанні роботи.
- Основні результати роботи – подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, діаграми, порівняльні таблиці, описи, систематизована реферативна інформація, її аналіз. Послідовність постановки викладу результатів дослідження повинна відповідати темі і дослідницьким завданням.
- Висновки.
- Список використаних джерел і літератури. Список слід розміщувати в порядку посилань в тексті або алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків.
- Додатки.

Порядок подання та захист ІНДЗ:

- Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді скріпленого зошита (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання (за об'ємом 8-10 аркушів друкованого тексту через 1,5 інтервали).
- ІНДЗ подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до підсумкового тестування.
- ІНДЗ оцінюється викладачем на основі попереднього з ним ознайомлення та усного захисту на підсумковій конференції.
- Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом екзаменаційної оцінки і враховується при виведенні підсумкової оцінки. Питома вага ІНДЗ у загальній оцінці визначається викладачем.

До індивідуальних завдань відноситься також аналіз проблемних ситуацій, підготовка результатів власних досліджень до виступу на конференції, участь у олімпіадах, конкурсах студентських наукових робіт тощо. Особливим видом індивідуальних завдань є виконання курсових і магістерських робіт, яке здійснюється відповідно до робочого навчального плану та існуючих вимог щодо їх змісту.

1. Критерії оцінювання та засоби діагностування результатів навчання.

6.1 Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні заняття	0 балів	Студент був присутній на заняттях, але не зміг відповісти на питання й не брав участі у їх обговоренні.
	2 бали	Студент частково відповів на питання, але не ознайомлений з джерелами і не брав участі у дискусії.
	3 бали	Студент частково відповів на поставлені питання, брав участі у їх обговоренні,

	4 бали	Студент відповів на поставлені питання, брав участь у дискусії, знає факти, але недостатньо вміє їх узагальнювати й робити висновки.
	5 балів	Студент дав правильну відповідь та розкрив суть питання, виявив здатність до аналізу й синтезу фактичного матеріалу, брав активну участь у дискусії.
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	0 балів	Робота компілятивна, виконана з фактичними помилкам
	5 балів	Творча робота виконана самостійно, але тема розкрита не повністю, відсутні посилання на використані джерела та літературу
	10 балів	Творча робота виконана самостійно. Тема розкрита повна. Студент продемонстрував виразно авторське бачення розв'язання проблеми, глибоке знання джерел, літератури.
Контрольна модульна робота (тест)	5 балів	Правильні відповіді на запитання першого рівня складності
	10 балів	Правильні відповіді на запитання першого та другого рівня складності
	15 балів	Правильні відповіді на запитання першого, другого та третього рівня складності

6.2. Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
1-5 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6-10 балів	Студент не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11-15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Студент намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.

16-20 балів	Студент уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.
-------------	---

6.3. Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 А)	Студент критично усвідомлює взаємозв'язок між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності, відмінності в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах. Розуміє соціальні функції історика, можливості використання історії та зловживання історією. Має знання, вміння і навички виявлення та опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси. Володіє навичками публічного мовлення, здатний ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації. Засвоїв навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту. Вміє коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв; представити результати наукових досліджень в друкованій формі, проводити їх презентацію.
Добре (82-89 В)	Студент критично усвідомлює взаємозв'язок між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності, але має певні труднощі у визначенні відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах. Розуміє соціальні функції історика, можливості використання історії та зловживання історією. Має знання, вміння і навички виявлення та опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси. Володіє навичками публічного мовлення, здатний ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації. Засвоїв навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту. Вміє коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв; представити результати наукових досліджень в друкованій формі, але слабо освоїв навички проводити їх презентацію.

(74-81 C)	<p>Студент критично усвідомлює взаємозв'язок між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності, але має труднощі у визначенні відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах. Розуміє соціальні функції історика, можливості використання історії та зловживання історією. Має знання, вміння і навички виявлення та опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси, але використовує їх не у повній мірі. Володіє навичками публічного мовлення, здатний ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації. Не сповна засвоїв навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту. Вміє коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв, представити результати наукових досліджень в друкованій формі, але недостатньо здатний їх презентувати.</p>
(64-73 D)	<p>Студент критично усвідомлює взаємозв'язок між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності, але має значні труднощі у визначенні відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах. Розуміє соціальні функції історика, можливості використання історії та зловживання історією. Має недостатні знання, вміння і навички виявлення та опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси, не вміє їх використовувати. Недостатньо володіє навичками публічного мовлення, здатністю ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації. Не сповна засвоїв навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту. Затрудняються коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв, представити результати наукових досліджень в друкованій формі, слабо освоїв навички проводити їх презентацію.</p>
Задовільно (60-63 E)	<p>Студент недостатньо критично усвідомлює взаємозв'язок між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності, має значні труднощі у визначенні відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах. Розуміє соціальні функції історика, можливості використання історії та зловживання</p>

	історією. Має недостатні знання, вміння і навички виявлення та опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси, не вміє їх використовувати. Недостатньо володіє навичками публічного мовлення, здатністю ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації. Слабо засвоїв навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту. Затрудняються коментувати, анотувати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв, не вміє представити результати наукових досліджень в друкованій формі, не освоїв навички проводити їх презентацію.
Незадовільн (35-59 FX)	Студент не володіє навчальним матеріалом

Засоби діагностування результатів навчання

- екзамени;
- заліки
- поточне усне опитування;
- стандартизовані тести;
- контрольні модульні роботи;
- командні проекти;
- реферати;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- творчо-дослідницькі самостійні завдання;
- індивідуальні завдання.

7. Форми поточного і підсумкового контролю

7.1. Основні терміни і визначення

Поточно-модульний контроль (ПМК) – це один з видів контролю стану засвоєння знань та вмінь студента з модуля навчальної дисципліни. Поточно-модульний контроль включає оцінювання знань студента під час проведення семінарських занять, виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи, тестування, колоквиуму, контрольної роботи і проведення модульної контрольної роботи.

Підсумковий контроль (ПК) – це контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачений екзамен.

Підсумковий контроль здійснюється в усній і (або) письмовій формі за вибором кафедри, також за результатами виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання з поданням відповідного звіту.

Самоконтроль – самостійна робота студента з підручником, навчальним посібником, конспектом лекцій, рекомендованою літературою з метою перевірки рівня засвоєння програмового матеріалу навчальної дисципліни..

Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни – це числова величина, яка дорівнює сумі набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни за встановленою для дисципліни шкалою розподілу балів.

Рейтинг студента – це порядкова позиція студента в академічній групі за результатами навчання з навчальної дисципліни. Оцінка, отримана студентом у разі повторного оцінювання результатів навчання, на сукупний рейтинг студента не впливає.

Шкала оцінювання знань студента встановлює взаємозв'язки між рейтинговим показником з дисципліни, національною шкалою оцінювання знань студента і шкалою оцінок ECTS.

7. 2. Розподіл балів на поточно-модульний і підсумковий контроль знань.

Загальна кількість балів, що відводиться на навчальну дисципліну – 100 балів, з них на поточно-модульний контроль виділяється 80 балів, на підсумковий контроль – 20 балів.

7. 2.1. Поточно-модульний контроль

Розподіл і затвердження за кожними видом роботи балів поточно-модульного контролю здійснюється з урахуванням наступних підходів.

Кількість балів, що припадає на поточно-модульний контроль (80), розподіляється відповідно по модулях відповідно до їх кількості і змісту згідно з робочою програмою навчальної дисципліни.

У межах кожного модулю кількість балів розподіляється по змістових модулях за різними видами навчальної діяльності студента і на модульну контрольну роботу.

В межах змістового модулю кількість балів розподіляється за такими видами навчальної діяльності студента:

- усна відповідь на семінарських заняттях та колоквиумах;
- поточні контрольні роботи;
- тестування;
- публікації у наукових виданнях;
- участь у наукових гуртках та проблемних групах;
- участь у розробці навчально-методичних матеріалів;
- підготовка рефератів, доповідей;
- розв'язання завдань;
- самостійна та індивідуальна робота із змістового модулю;
- доповіді та повідомлення на наукових конференціях різного рівня.

Модульна контрольна робота проводиться у письмовій формі після вивчення всіх змістових модулів у формі опитування, тестування, поточних контрольних робіт тощо. Форма і зміст модульної контрольної роботи визначається кафедрою.

Певну кількість балів студент одержує за виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи з окремого модулю і підготовку відповідного звіту про її виконання.

Бали за відвідування занять не нараховуються, водночас зменшується кількість балів за пропуск занять без поважних причин.

7. 2.2. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль є обов'язковим окремим модулем у навчальних дисциплінах, для яких навчальним планом передбачено проведення екзамену. Загальна кількість балів, яка виділяється на підсумковий контроль становить 20 балів.

7.3. Організація і порядок проведення поточно-модульного і підсумкового контролю

Загальний порядок оцінювання знань студента за кредитно-модульною системою, порядок розподілу балів, форми і види завдань, критерії оцінювання знань тощо для кожної навчальної дисципліни доводяться викладачем до відома студентів на початку навчального семестру.

7.3.1. Організація і проведення поточного контролю

Поточно-модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань та вмінь студентів з того чи іншого модулю.

Оцінювання знань з того чи іншого змістового модулю проводиться за результатами проведення практичних занять, виконання студентами самостійної роботи та інших завдань, передбачених робочою навчальною програмою та обов'язкового виконання студентом модульної контрольної роботи.

Результати поточно-модульного контролю виставляються в журналах обліку роботи академічних груп.

7.3.2. Організація і проведення модульної контрольної роботи

До модульної контрольної роботи допускаються студенти у разі виконання ними усіх передбачених видів робіт і завдань, передбачених робочою навчальною програмою для даного модулю, в тому числі завдання самостійної роботи, реферати, контрольні роботи, тестування тощо.

Модульні контрольні роботи проводяться у письмовій формі.

У разі, коли студент не з'явився на проведення модульної контрольної роботи без поважних причин, він отримує нуль балів.

Перездача модульної контрольної роботи допускається у строки, які встановлюються викладачем.

7.3.3. Організація і проведення підсумкового контролю

До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали усі модульні контрольні роботи, передбачені для навчальної дисципліни і за рейтинговим показником набрали не менш як 60 балів (з 80 балів).

За результатами підсумкового контролю рейтинговий показник з навчальної дисципліни не може бути зменшений.

7.3.4. Визначення рейтингового показника з навчальної дисципліни

Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено екзамен встановлюється як сума набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни і підсумкового контролю за встановленою шкалою розподілу балів.

Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено залік встановлюється як сума набраних студентом балів за поточно-модульним контролем.

Якщо студент не погоджується з результатами контрольних заходів, він може протягом двох днів після ознайомлення з результатами, звернутися з апеляцією до завідувача кафедри. Завідувач кафедри протягом трьох днів разом з викладачем, розглядає апеляцію і приймає остаточне рішення, про яке повідомляється студент.

За результатами апеляції кількість виставлених балів не зменшується.

Якщо у підсумку студент отримав за рейтинговим показником оцінку «FX», то він допускається до повторного складання підсумковою контролю з дисципліни. Студент, допущений до повторного складання підсумкового контролю зобов'язаний у терміни, визначені деканатом, перездати невиконані (або виконані на низькому рівні) завдання поточно-модульного контролю, виконати модульні контрольні роботи і скласти підсумковий контроль. Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни при цьому визначається за результатами повторного складання підсумкового контролю і не впливає на загальний рейтинг студента.

У разі отримання студентом за рейтинговим показником оцінки «F», то він повинен пройти повторний курс вивчення цієї дисципліни протягом наступного семестру (навчального року) за графіком, встановленим деканатом. Бали, отримані студентом при вивченні дисципліни у попередній період, анулюються.

8. Розподіл балів, що присвоюються студентам

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота, контрольні модульні роботи, ІНДЗ)						Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Модуль 1							
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6		
10	10	15	15	15	15	20	100
Модуль 2							
T.7	T.8	T.9	T.10	T.11	T.12		
10	10	15	15	15	15	20	100

9. Шкала оцінювання за всіма видами контролю:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

Методичне забезпечення: робоча навчальна програма, опорні конспекти лекцій, перелік ІНДЗ, тести в паперовому і електронному вигляді, список рекомендованої літератури.

10. Контрольні питання:

10.1 До підсумкового курсового заліку Модуля 1

1. Формування Кримського ханства.
2. Кримське ханство і Османська держава: військово-політичний союз і протекторат.
3. Османсько-кримська експансія на Північно-Західне Причорномор'я: встановлення османської влади в Кілії, Аккермані і Очакові.
4. Перші письмові свідчення про українських козаків. Походження слова «козак».
5. Виникнення Запорозької Січі. Дмитро Байда – Вишневецький.
6. Адміністративно – територіальний устрій Запорозької Січі, система органів влади, військова організація, господарство та побут запорозьких козаків.
7. Діяльність київського православного братства під час ліквідації православної ієрархії
8. Роль Запорозьких козаків у збереженні православної церкви.
9. Діяльність Петра Могили у розвитку православних церкви у 20-30 р.
10. Зростання ролі козацтва в житті України наприкінці 16 ст.
11. Молдавський похід Івана Підкови.
12. Утворення реєстрового козацтва.
13. Причини повстань наприкінці 16 ст.
14. Повстання Криштофа Косинського.
15. Молдовські походи Григорія Лободи і Северина Наливайка
16. Повстання Северина Наливайка в Україні і Білорусі.
17. Морські походи козаків.
18. Гетьманування Петра Конашевича Сагайдачного.
19. Цецорська битва і Хотинська війна.
20. Козацько-селянські війни XVII ст.: причини, територія і хід повстання Марка Жмайла (1625 р.);
21. Повстання Т. Федоровича-Трясила (1630 р.);
22. Повстання П. Бута (Павлюка), Д. Гуні і Я. Острянина (1637-1638 рр.).
23. "Ординація Війська Запорозького" 1638 р.
24. Типологізація, хронологічні межі, періодизація національно-визвольної в Україні під проводом Богдана Хмельницького.
25. Обрання Богдана Хмельницького гетьманом. Підготовка і початок збройного виступу. Повстання в Січі.
26. Початок збройної боротьби проти Речі Посполитої. Битви на Жовтих Водах і під Корсунем.
27. Піднесення національно-визвольної боротьби і її переростання у революцію (літо – осінь 1648 р.). Заражсько-Зборівська компанія. Зборівська угода.
28. Берестейська битва. Ханська позиція та її наслідки. Білоцерковський мирний договір.
29. Молдовські походи Б. Хмельницького 1652-1653 р. Батозька битва.
30. Внутрішнє і зовнішньополітичне становище Гетьманщини 1653-1654 р.
31. Відродження української державної ідеї, формування національної системи органів державної влади.
32. Полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій. Форма правління та її інституції. Інститут гетьманської влади.
33. Зовнішня політика Української козацької держави 1654-1657 рр.. Українсько-московська міждержавна угода.
34. Перебіг військових дій Б.Хмельницького проти Речі Посполитої в 1654-1655 рр. Віленське московсько-польське перемир'я 1656 р.

35. Становище в Українській державі після смерті Б.Хмельницького. Обрання гетьманом Івана Виговського. Гадяцький договір 1658 р.
36. Московсько-українська війна 1658-1659. Конотопська битва.
37. Обрання гетьманом Юрія Хмельницького у 1659р.
38. Чуднівська компанія 1660р.
39. Новий українсько-польський союз. Слободищенська угода.
40. Обрання гетьманом Павла Тетері, та його політика 1663-1665р.
41. Боротьба за владу на Лівобережній Україні. Діяльність Івана Брюховецького.
42. Андрусівська угода 1667 р. Наслідки Андрусівської угоди для України.
43. Гетьман Петро Дорошенко і його боротьба за об'єднання України.
44. Гетьманування Дем'яна Многогрішного на Лівобережжі. Глухівські статті.
45. Гетьманування Івана Самойловича на Лівобережжі. Конотопські статті.
46. Підпорядкування Української православної церкви Московському патріархату.
47. Військово-політичний союз гетьмана Петра Дорошенка з Османською державою.
48. Боротьба за гетьманство між Дорошенком, Суховієм і Ханенком.
49. Османський похід на Поділля. Бучачський мирний договір. Створення Кам'янецького еялету.
50. Правобережна Україна під османським протекторатом. Походи московської армії проти Дорошенка.
51. Чигиринські походи
52. Бахчисарайський мирний договір 1681 р.
53. «Вічний мир» між Польщею та Московією.
54. Перший Кримський похід 1687 р.

10.2 До підсумкового курсового екзамену Модуля 2

1. Правобережна Україна після зречення П. Дорошенка.
2. Турецько-татарська агресія на Правобережжя. Юрій Хмельницький.
3. Російсько-турецьке військове протистояння на Правобережжі. «Великий згін».
4. Польсько-турецькі війни за Правобережжя. Загибель Правобережного гетьманату, занепад Правобережжя.
5. Вічний мир. Перехід Правобережжя під владу Польщі. Відновлення елементів козацького устрою на Правобережжі. Семен Палій.
6. Гетьманування Івана Самойловича на Лівобережній Україні. Спроби приєднання Правобережжя.
7. Зміна статусу Київської православної митрополії. Стосунки з царським урядом.
8. Участь у першому Кримському поході. Усунення І.Самойловича з гетьманства.
9. Обставини переходу гетьманської булави до Івана Мазепи у 1687 р. Коломацька рада та Коломацькі статті.
10. Гетьман Іван Мазепа – людина і політик. Соціальна політика гетьмана. Збагачення старшини та юридичне закріплення її привілейованого соціального статусу.
11. Нова українська аристократія. Погіршення соціального становища рядового козацтва та селянства. Поновлення панщини.
12. Стосунки Івана Мазепи з Запорозькою Січчю. Повстання Петра Іваненка.
13. Культурне піднесення за Івана Мазепи. Розвиток освіти. Києво-Могилянська академія.
14. Стосунки Івана Мазепи з царським урядом. Участь у другому Кримському поході та війнах з Туреччиною.
15. Україна на початку Північної війни.
16. Національно – визвольне повстання на Правобережжі та поширення влади І.Мазепи на Правобережжя. І.Мазепа і С.Палій.

17. Погіршення становища України в ході Північної війни. Перші контакти І.Мазепи зі С.Лещинським та Карлом XII.
18. Похід Карла XII на Україну та перехід І.Мазепи на його бік. Укладення українсько-шведського союзу.
19. Репресивна політика Петра I щодо України. Зміщення І.Мазепи з гетьманства.
20. Обрання гетьманом І.Скоропадського. Зруйнування Батурина. Лебединська комісія.
21. Реакція українського суспільства на союз гетьмана зі шведами. Пошуки союзників.
22. Перехід на сторону Івана Мазепи Запорозької Січі. Кость Гордієнко. Зруйнування Чортомлицької Січі царським урядом.
23. Поразка під Полтавою та її наслідки.
24. Смерть І. Мазепи в еміграції та обрання гетьманом П.Орлика. Ухвалення «Пактів і Конституції законів і вольностей Війська Запорізького».
25. Створення П.Орликом антимосковської коаліції. Похід на Правобережну Україну.
26. Прутський похід Петра I та його наслідки для України. Нові спроби П.Орлика створити антимосковську коаліцію.
27. Становище в Україні після Полтавської битви. Політика гетьмана І.Скоропадського.
28. Решетилівські статті. Заходи російського уряду спрямовані на підрив економіки Гетьманщини, української мови, культури.
29. Створення та діяльність І-ї Малоросійської колегії. Наказний гетьман Павло Полуботок і його політика.
30. Реформи П.Полуботка. Перше скасування гетьманства, правління Малоросійської колегії.
31. Відновлення гетьманства у 1727 р. Данило Апостол. «Решительные пункты». Заходи Данила Апостола в адміністративній та економічній сфері. Реформа судочинства.
32. Повернення запорозьких козаків в Україну 1734р.
33. Друге скасування гетьманства. Правління Гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.).
34. Друга реставрація гетьманства. Кирило Розумовський. Реформи К. Розумовського.
35. Політика Катерини II щодо України. Остаточне скасування інституту гетьманської влади.
36. II Малоросійська колегія. Діяльність П. Румянцева в Україні.
37. Ліквідація Запорозької Січі. Доля козаків після зруйнування Запорозької Січі.
38. Ліквідація полково-сотенного устрою, поширення на територію колишньої Гетьманщини імперської адміністративно-територіальної системи управління.
39. Ліквідація козацького війська. Поширення кріпосницького законодавства на територію Лівобережжя. Інтеграція старшини в російське дворянство.
40. Особливості адміністративно-територіального та соціального устрою Слобідської України.
41. Ліквідація царизмом козацьких інституцій Слобожанщини. Уніфікація адміністративно-територіального устрою та системи управління.
42. Поновлення польського панування на Правобережжі. Остаточна ліквідація елементів козацького устрою.
43. Політика польської влади на Правобережній Україні. Соціальна та національно-релігійна дискримінація українського населення.
44. Соціальні протести на Правобережжі.
45. Гайдамацькі рухи. Коліївщина: причини, хід повстання та наслідки.
46. Втручання Росії у внутрішні справи Речі Посполитої. Криза польської державності та три поділи Речі Посполитої.
47. Приєднання Західної України до імперії Габсбургів.
48. Приєднання Правобережної України Російською імперією.
49. Запровадження імперської системи управління на Правобережжі.
50. Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст. Відвоювання Північного Причорномор'я та приєднання Криму.

51. Адміністративно-територіальний устрій, управління, заселення та економічне освоєння Півдня.
52. Особливості соціально-економічного розвитку Півдня.
53. Заснування Одеси та її розвиток в перші десятиліття.
54. Культура України в XVIII ст.

11. Рекомендована література

Базова:

Підручники, навчальні посібники

1. Бойко О.Д. Історія України. К.: Альма-матер, 2006.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії. К.: Либідь, 1996.
3. Зайцев Ю. Історія України. Л.: Світ, 1996, 1998.
4. Історія України та її державності. Л.: Бескід ВІТ, 2005.
5. Історія України: нове бачення (кн. 1,2).К.: Україна, 1995.
6. Лановик Б. Д. Історія України. К.: Знання, 2000.
7. Литвин В.М. Історія України. К., 2013.
8. Мицик Ю. Бажан О. Історія України. Навчальний посібник. К.: Кліо, 2015
9. Світлична В. В. Історія України. К.: Каравела, 2011.
- 10.Смолій В. А. Історія України. К.: Альтернатива, 2006.
- 11.Полонська-Василенко Н. Історія України. Т.1-2. К., 1995.
- 12.Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1991.
- 13.Яковенко Н. Нариси історії України: з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К., 1997.
- 14.Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-ге вид., перероблене та розширене. К., 2005.

Документальні джерела, мемуари, щоденники

1. Історія України: Документи. Матеріали. К., 2002.
2. Темні віки. XIV - перша половина XV ст. К., 1993.
3. На переломі. Друга половина XV – перша половина XVI ст. К., 1994.
4. Коли земля стогнала. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. – К., 1995.
5. Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. К., 1992.

Допоміжна (монографії, статті)

1. Багалій Д. І. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті. К., 1994.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст. К.: Либідь, 1996; 2 вид.: К.: Либідь, 1998.
3. Брайчевський М. Вступ до історичної науки. К., 1995.
4. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. К., 1995.

5. Винокур О., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. К., 1996.
6. Грушевський М. Історія України-Русі. В 11 т. 12 кн. К., 1991-1998.
7. Грушевський М. Нарис історії українського народу. К., 1991.
8. Довідник з історії України (А-Я). 2-ге вид. К., 2001.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України. Т. 1-2. К., 1991.
10. Енциклопедія історії України. К., 2005. Т. 1-3.
11. Єфименко О. Історія України та її народу. К., 1992.
12. Ковальський М. П., Мицик Ю. А. Історія України. (Т. I: від давніх часів до XVII ст.). К., 1993.
13. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. К., 1996.
14. Крикун М., Між війною і Радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття. К.: Критика, 2006.
15. Малий словник історії України. К., 1997.
16. Серета О. Османсько-українська дипломатія в документах XVII-XVIII ст. монографія. Київ; Стамбул, 2018.
17. Серета О. Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-турецьких джерелах XVIII ст. монографія – Одеса: Астропринт, 2015.

12. Інформаційні ресурси Інтернет

1. ІСТОРИЯ <http://histua.com/istoriya-ukraini/>
2. Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії <http://history.vn.ua/book/>
3. Конспект лекцій «Історія України» <http://readbookz.com/books/170.html>
4. Довідник з історії України <http://www.ruthenia.info/txt/vesna/istukr/IIIh.html>
5. Макарчук С. А. Етнічна історія України. Навчальний посібник. Київ: «Знання», 2008 <http://ukrlibrary.com.ua/books/16/2/index.html>
6. ІСТОРИЯ УКРАЇНИ http://ukraine-history.com.ua/history_u/index.htm
7. Литвин В. М. Історія України http://pidruchniki.ws/15840720/istoriya/istoriya_ukrayini_-_litvin_vm
8. Мирончук В. Д., Ігошкін Г. С. Історія України. <http://books.br.com.ua/themes/73/250>
9. Танцюра В. І. Політична історія України. http://pidruchniki.ws/15840720/istoriya/politichna_istoriya_ukrayini_-_tantsyura_vi
10. Постаті <http://greatukrainians.com.ua/country/ukraine/147.html>
11. Сайт Інституту історії України НАН України («Український історичний журнал», Енциклопедія історії України й т.д): www.history.org.ua
14. Сайт «Історія України»: http://ukraine-com.ua/history_u/index.htm
15. Сайт бібліотеки ПНПУ імені К.Д.Ушинського: <http://library.pdpu.edu.ua>
<http://ebook.pdpu.ua>